

УДК 343.133

О. В. Москаленко

**ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ
В СУДІ – ОСНОВНА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА
ФУНКЦІЯ ПРОКУРОРА**

Постановка проблеми. В умовах зростання несприятливих тенденцій в структурі злочинності, поширення організованих і групових її форм, не втрачають актуальності питання щодо вдосконалення діяльності прокуратури України, яка становить єдину систему органів, які в порядку, передбаченому законодавством України, здійснюють встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства притаманними тільки їм методами, і засобами.

Прокуратура займає важливе місце у системі державних органів по зміцненню законності, захисту права громадян та інтересів суспільства й держави від злочинних посягань. Розбудова нової моделі кримінального судочинства, заснованого на нормах Конституції України, з метою створення надійного механізму забезпечення невідворотності покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, вимагає подальшого підвищення ефективності прокурорської діяльності в усіх галузях кримінального судочинства і зокрема, участі прокурора у судовому засіданні, де він реалізує функцію обвинувачення.

Виконуючи функцію обвинувачення в суді, прокурор повинен діяти таким чином, щоб кожен вирок суду був законним, обґрунтованим і мотивованим, а кожна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення була притягнута до кримінальної відповідальності. Публічне обвинувачення в суді – це найгостріше реагування прокурора на злочинне порушення закону.

Аналіз актуальних досліджень. Підтримання обвинувачення в суді є традиційною функцією прокуратури на усіх етапах становлення і розвитку цього інституту. Актуальність даної теми привертала увагу багатьох відомих науковців і стала предметом дослідження у роботах Ю.М. Грошевого, Л.М. Давиденка, В.В. Долежана, М.В. Косюти, М.І. Мичка, В.П. Рябцева, Ю.С. Шемшученка, П.В. Шумського та інших.

Не дивлячись на значні доробки вчених-правознавців, на сьогоднішній день залишається чимало проблем, щодо визначення сутності і змісту функції публічного обвинувачення, оскільки це складний і відповідальний

вид прокурорської діяльності. З урахуванням конституційних змін, змін кримінально-процесуального законодавства, питання щодо обвинувальної діяльності прокурора вимагають подальшого ґрунтового дослідження.

Метою даної статті є дослідження концептуальних проблем, пов'язаних з конституційними змінами щодо сутності і змісту кримінально-процесуальної функції прокурора – підтримання публічного обвинувачення в суді.

Виклад основного матеріалу. У правовій доктрині домінує думка, що сутність державного інституту, його роль і місце у правовому механізмі держави, соціальне призначення розкривається через його функції. Розглядаючи функціональне призначення прокуратури, необхідно зазначити, що функції прокуратури – це основні напрямки цілеспрямованої діяльності, спрямовані на досягнення цілей і виконання завдань у межах визначеної компетенції.

Функції прокуратури визначаються Законом України «Про прокуратуру», процесуальними законами та Конституцією України. Прийняття Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року та зміни, які були внесені в Конституцію України щодо правосуддя від 2 червня 2016 року суттєво обмежили функції прокурора. Зокрема законодавець скасував такі функції: нагляд за додержанням і застосуванням законів; нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина; нагляд за додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також функцію досудового розслідування [1, с. 53].

Згідно зі статтею 131–1 Конституції України прокуратура здійснює:

- підтримання публічного обвинувачення в суді;
- організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішенням відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначених законом [2].

Відповідними конституційними змінами термін «державне обвинувачення» законодавцем було змінено на «публічне обвинувачення».

У правовій літературі неодноразово висловлювалися точки зору відносно некоректності терміну «державне обвинувачення» і необхідності в його заміні на «публічне обвинувачення». Як зазначав П.В. Шумський, виходячи з принципу презумпції невинуватості, правосуддя в Україні здійснюється тільки судом. Звідси виходить принципове положення про те, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також бути підданий кримінальному покаранню інакше, як за вироком суду і у відповідності з законом, причому вирок є єдиним актом, що виноситься судом від імені держави. Тільки в ньому знаходить свій вираз ставлення

держави до особи, що вчинила злочин. До постановлення вироку (точніше набрання ним законної сили) обвинувачений, підсудний державою ще не обвинувачується і обвинувачуватись не може. Розгляд матеріалів кримінального провадження у суді проводиться тільки відносно обвинувачених і по тому обвинуваченню, по якому вони віддані до суду. А це обвинувачення формулюється слідчим (органом дізнання) від його імені і тому носить публічний, а ніяк не державний характер. А тому і в судовому розгляді є публічне, а не державне обвинувачення [3, с. 124].

Необхідно зазначити, що серед наукової спільноти не досягнуто єдності поглядів щодо моменту виникнення функції обвинувачення у кримінальному провадженні та суб'єктів, які її здійснюють. Деякі вчені зазначають, що елементи функції обвинувачення виникають і здійснюються з моменту складання протоколу про затримання особи як підозрюваного. Даний протокол свідчить про висунення щодо певної особи елементів обвинувачення. В даному випадку підозра є складовою частиною, одним з елементів обвинувачення.

Як зазначає Д.В. Борзих, законодавство України передбачає, що з моменту виникнення функції обвинувачення вона цілком зосереджена у слідчого. На нього покладається обов'язок об'єктивно дослідити всі обставини справи з'ясувати обставини, які пом'якшують і обтяжують відповідальність обвинуваченого [4, с. 39].

З цього приводу Л.В. Півненко зазначає, що аналіз правового статусу слідчого, його компетенції показує, що він є державною посадовою особою, процесуальним інтересом якої є повне, об'єктивне, всебічне розслідування з метою встановлення усіх обставин події злочину, і конкретної ролі причетних до неї осіб. Слідчий в однаковій мірі збирає, закріплює, перевіряє, оцінює та концентрує у кримінальному провадженні як обвинувальні, так і виправдувальні матеріали і тим самим направляє свою діяльність не на захист чи обвинувачення особи, а на доброякісне документальне відтворення (реконструкцію) вчиненого злочину з метою встановлення об'єктивної істини. Виходячи з цього, слідчого ніяк не можна вважати органом, який здійснює обвинувачення, бо він виконує лише підготовчу роботу до суду і для суду [5, с. 143].

Розслідуючи справу, слідчий створює належні передумови для ефективного судового розгляду. Закінчуючи свою роботу складанням підсумкового процесуального документу обвинувального акту, слідчий констатує наявність в діях особи певного складу злочину. З цим твердженням погоджується прокурор затверджуючи обвинувальний акт.

Для повного розуміння визначення обвинувачення і суб'єктів, які його здійснюють, необхідно проаналізувати п. 3 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України, де зазначено, що державне обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора, яка полягає в доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [6].

Таким чином, законодавець чітко визначив, що державне обвинувачення – це процесуальна діяльність прокурора. Прокурор підтримує обвинува-

чення від імені і за дорученням держави, яка зацікавлена як у притягненні до кримінальної відповідальності винних у вчиненні кримінального правопорушення, так і в суворому дотриманні законності під час цієї діяльності з метою недопущення притягнення до відповідальності невинних осіб.

На думку П.В. Шумського, обвинувачення, і перш за все державне обвинувачення, це стрижень, навколо якого в судовому розгляді концентруються зусилля всіх його учасників. Обвинувачення, сформульоване в обвинувальному висновку і подане прокурором до суду, являє собою основний і єдиний предмет судового дослідження.

В.О. Середа, зазначає, що підтримання державного обвинувачення – це діяльність прокурора в судовому засіданні, спрямована на викриття винності підсудного в інкримінованому йому злочині на підставі матеріалів, доказів, досліджених у судовому слідстві, обґрунтування його кваліфікації, міри покарання, а також сприяння суду в забезпеченні законності при здійсненні правосуддя з метою ухвалення правосудних і законних судових рішень [7, с. 34].

У Рекомендації R (2000) 19 Комітету міністрів держав-членів Ради Європи «Про роль державного обвинувачення в системі кримінального судочинства», зазначається, що державні обвинувачі – це органи державної влади, які від імені суспільства і в його інтересах забезпечують застосування права там, де порушення закону тягне за собою кримінальну санкцію, беручи до уваги як право громадян, так і необхідність ефективної дії системи кримінального судочинства [8, с. 74].

Аналізуючи національне законодавство, необхідно зазначити, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України виходить з того, що підтримання державного обвинувачення у суді, як і дослідження обставин кримінального правопорушення на будь-якій стадії кримінально-процесуального провадження, має бути об'єктивним, таким, що дозволяє виявити і обставини, що викривають, і обставини, що виправдовують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його відповідальність. Таким чином, прокурор зобов'язаний вживати усіх передбачених законом заходів для того, щоб суд постановив законний, обґрунтований і справедливий вирок.

Здійснення прокурором у суді процесуальної функції обвинувачення – це практична реалізація тих висновків, до яких він прийшов за результатами досудового слідства. Державне обвинувачення ґрунтується на діяльності органів розслідування, зусиллями яких обвинувачений, викритий у вчиненні злочину, і повинен предстати перед судом. Обвинувачення є самостійною кримінально-процесуальною функцією, відмежованою від функції вирішення справи або правосуддя, діяльністю уповноважених на те органів або осіб, спрямованою на охорону прав та законних інтересів учасників процесу, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з метою належного вирішення справи в суді, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності й жоден невинний не був покараний.

Аналізуючи конституційні положення, можна з впевненістю констатувати, що головною і єдиною функцією прокуратури у судових стадіях кримінального процесу є підтримання публічного обвинувачення. Перейменування функції прокурора «державне обвинувачення» у «публічне обвинувачення» породило певну термінологічну невизначеність. На нашу думку, юридичні категорії «державне обвинувачення» і «публічне обвинувачення» доволі близькі за своїм змістом, і несуть споріднене нормативне навантаження, вказуючи, що основним чинником у породженні, зміні або припиненні правовідносин є воля держави. Отже законодавець у найкоротші терміни повинен усунути відповідну термінологічну невизначеність шляхом внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України та до Закону України «Про прокуратуру».

Висновки. Головною і єдиною функцією прокуратури у судових стадіях кримінального процесу є підтримання публічного обвинувачення. Функція обвинувачення – займає домінуюче становище у системі кримінально-процесуальних функцій. Реалізація даної функції органами прокуратури на сьогодні є вкрай важливою, адже забезпечення захисту прав та інтересів людини, посилення боротьби зі злочинністю вимагають підвищення якості та ефективності в цій діяльності з боку органів прокуратури.

Функція обвинувачення, що виконується прокурором у кримінальному судочинстві, спрямована не тільки на висунення обвинувачення і доведення його перед судом, а виступає також правовим засобом захисту інтересів особи, держави і суспільства від злочинних посягань.

З огляду на значимість обвинувальної діяльності прокурора у судовому провадженні виникає наукова і практична потреба подальшого поглибленого вивчення та аналізу проблемних аспектів щодо змісту і характеру діяльності прокурора з підтримання публічного обвинувачення у суді першої інстанції.

Література

1. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч. / Т.Б. Вільчик, П.М. Каркач, А.В. Лапкін та ін.; за ред. Л. М. Москвич. Х.: Право, 2016. Ч. 2. 364 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України 23 липня 1996 року, № 30. Ст.141.
3. Шумський П.В. Прокуратура України: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі, 1998. 336 с.
4. Борзих Д.В. Функція кримінального переслідування. Вісник Луганського державного ун-ту внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2008. № 4. С. 38–44.
5. Півненко Л.В. Досудове слідство України: проблеми функціонування. Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди Серія Право. 2003. № 3. С. 141–146.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Серета В.О. Як підвищити ефективність державного обвинувачення в суді: монографія. Х.: Харків юридичний, 2007. 304 с.
8. Ковальова Я.О. Роль прокурора у кримінальному судочинстві. Вісник прокуратури. 2007. № 11 (77). С. 71–77.

А н о т а ц і я

Москаленко О. В. Підтримання публічного обвинувачення в суді – основна кримінально-процесуальна функція прокурора. – Стаття.

В даній статті досліджуються питання щодо сутності публічного обвинувачення, як основної кримінально-процесуальної функції прокурора. Аналізуються точки зору вчених, щодо моменту виникнення обвинувальної функції у кримінальному процесі та її змісту. Наводяться аргументи відносно того, що підтримання публічного обвинувачення – це головна і єдина кримінально-процесуальна функція прокурора при розгляді матеріалів кримінального провадження судом першої інстанції, яка займає домінуюче становище у системі кримінально-процесуальних функцій. Зазначається, що виконання прокурором у суді процесуальної функції обвинувачення – це практична реалізація тих висновків, до яких він прийшов на стадії досудового розслідування. Функція обвинувачення, що виконується прокурором у кримінальному судочинстві, спрямована не тільки на висунення обвинувачення і доведення його перед судом, а виступає також правовим засобом захисту інтересів особи, держави і суспільства від злочинних посягань в цілому.

Ключові слова: прокурор, судове провадження, кримінально-процесуальна функція, державне обвинувачення, публічне обвинувачення.

А н н о т а ц и я

Москаленко Е. В. Поддержание публичного обвинения в суде - основная уголовно-процессуальная функция прокурора. – Стаття.

В данной статье исследуются вопросы относительно сущности публичного обвинения, как основной уголовно процессуальной функции прокурора. Анализируются точки зрения ученых относительно момента возникновения обвинительной функции в уголовном процессе и ее содержания. Приводятся аргументы относительно того, что поддержание публичного обвинения в суде – это главная и единственная уголовно-процессуальная функция прокурора при рассмотрении материалов уголовного производства судом первой инстанции, которая занимает доминирующее положение в системе уголовно-процессуальных функций. Отмечается, что выполнение прокурором в суде процессуальной функции обвинения – это практическая реализация тех выводов, к которым он пришел на стадии досудебного следствия. Функция обвинения, которую осуществляет прокурор в уголовном судопроизводстве, направлена не только на выдвижение обвинения и доказывания его перед судом, но и является правовым средством защиты интересов личности, государства и общества от преступных посягательств в целом.

Ключевые слова: прокурор, судебное производство, уголовно-процессуальная функция, государственное обвинение, публичное обвинение.

S u m m a r y

Moskalenko O. V. Maintaining a public prosecution in court is the main criminal procedural function of the prosecutor. – Article.

The question of the nature of public prosecution, as the main criminal-procedural function of the prosecutor, is explored in this article. The points of view of scientists concerning the moment of appearance of the criminal function in the criminal process and its contents are analyzed. The author argues that the maintenance of a public prosecution is the main and only criminal-procedural function of the prosecutor among the criminal proceedings by a court of first instance, which occupies a dominant position in the system of criminal procedural functions. It's noted that the prosecutor's execution in the court of the procedural function of the charge is the practical realization of those conclusions from the stage of pre-trial investigation. The prosecution function of the prosecutor in criminal proceedings is not only for the prosecution and proving before the court, but also is legal remedy for protecting the interests of the person, the state and society from the criminal encroachments in general.

Key words: prosecutor, court proceedings, criminal procedural function, state prosecution, public prosecution.